

𐌆, 𐌇, 𐌈 Damgalarının Kullanım Kuralı

Türk Dili Dérneđi

Eski yazıt ve yazmalarda /k/ sesini bérlebilecek bés damga bulunmaktaydı: 𐌇 (ek), 𐌆 (ak), 𐌇 (ok), 𐌆 (ök), 𐌈 (ık). Bunlardan 𐌆 ile 𐌇 damgaları, tutarlı bir kural içerisinde değérlendirilebilecekken 𐌈, 𐌆, 𐌇 damgaları aynı türden bir tutarlılık göstermemektedir. Kimileyin bu damgalar, ünlü uyumuna göre 𐌆 veya 𐌇 damgalarıyla nöbetleşmişlerdir.

Örneğin aşığıdaki dizinde nöbetleşme durumları kaynaklarıyla¹ gösterilmiştir.

İkircikli Okuma Örnekleri							
𐌆𐌆	kop [IB15] [KTG9]	𐌇𐌆	kök [IB 64] [KTD1]	𐌆𐌆	kız [KTD7]	𐌆𐌆𐌆	kızıl [T2G4]
𐌆𐌇	kop [KTG9]	𐌇𐌆	kök [KTD3]	𐌆𐌆	kız [KTD24]	𐌆𐌆𐌆	kızıl [IB51]
←		←		←		←	

Bu sorunuñ çözümü için ilk seslemede yalnızca 𐌆 ile 𐌇 damgalarının kullanılmasına, öteki üç damganın da

1. uzun ünlülü ilk seslemlerde seslemiñ soñunda,

2. sözcük soñlarındaki ikircikli okumanın çözümünde

kullanılmasını öneriyoruz.

Türkçede uzun ünlüler birincil olarak bulunmaktadır. Türkiye Türkçesi de uzun ünlülerin izini korumuştur. Bu yüzden uzun ünlü soñrasındaki sert ünsüz, ünlüyle başlayan bir ek aldığında yumuşar. Ayrıca bazı tek seslemlilerde uzun ünlüden soñraki sert ünsüz yumuşamıştır. Örneğin,

āç > āçıkmak > acıkamak

¹ Kaynakların kısaltmaları; Kül Tégın yazıtı Dođu yüzü için KTD, Tonyukuk 2. yazıtı için T2 ile başlayıp ardlarından bulunduğu satır sayısı verilmiştir. Öte yandan İrk Bétig yazması için IB olarak başlayıp soñrasında bulunduğu fal (ırk) sayısı bértilmiştir.

āk > **ākarmak** > **ağarmak**

kōk > **gök** (örneğin ek geldiğinde: **göge**, **gögü**, **gögel**, ...)

āt > **ad** (isim)

ōt > **od** (ateş)

Sert ünsüzü hâlen bulunan sözcük sayısı oldukça az kalmıştır. Öyle ki, **-ık** ile biten uzun ünlülü seslem kalmamıştır. Örneğin **çığır**mak sözcüğü eskiden **çikır-** biçimindeydi². Aşağıda ise damgalarla uzun ve kısa ünlülü yazım örnekleri verilmiştir³.

↓		ƒ			
↓↘λ ↓↘λ	çōk	↓↘D ↓↘D	yōk	ƒ1ƒ ƒ1X	gōk
ƒ↘δ ƒ↘δ	tok	↓	ok	4ƒ	öküz
←		←		←	

Öte yandan ƒ, ↓ damgalarının sözcük sonundaki kullanımı, ikircikli okuma sorununu çözer.

Örneğin,

◁		↓		ƒ			
◁D ◁X	ayık	◁δJÜ	batık	↓J↘Y ↓J↘Y	soluk	ƒ1ƒ ƒ1Nƒ	köpük
ƒD ƒX	ayak	ƒδJÜ	batak	ƒJ↘Y ƒJ↘Y	solak	ƒ1ƒ ƒ1Nƒ	köpek
◁JD	aylık	◁4JN	kazık	↓ÜJN	kabuk	ƒNƒX ƒNƒN	dönük
ƒJD	aylak	ƒ4JN	kazak	ƒÜJN	kabak	ƒNƒX ƒNƒN	dönek
←		←		←		←	

64 sayılı yumuşama kuralında da olduğu gibi ikinci ve sonrasındaki seslemlerde bulunan ◁, ƒ, ↓, ↘, ƒ damgaları ile biten sözcüklerde de ünlüyle başlayan ek geldiğinde yumuşama olur ve yerlerine € veya ƒ damgaları geçer. Örneğin,

² bkz. Talât Tekin, "Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler", Simurg yay., 1995.

³ Aynı örnek içinde bulunan üstteki yazımlar 49 sayılı 1. öneriye, alttaki yazımlar ise 65 sayılı 2. öneriye göre yazılmıştır.

	◄		↓		⌘		
◄⊗⌘⌘	batık	⌘⊗⊗⌘⌘	batığı	⌘⊗↓⌘⌘⌘	bulduktan	⌘⊗⊗⌘⌘⌘	bulduđundan
⊗⌘⌘⌘	yürek	⌘⊗⌘⌘⌘	yüređi	⌘⌘⌘⌘	kulak	⌘⊗⌘⌘⌘	kulađı
←		←		←		←	

Dérneđimiz, bés türevi olan /k/ sesiniñ damgalarını yukarıdaki önerilerle çağdaş dilimiziñ yazımı için ölçünleştirmiştir.

